

Отримано 24.07.2023 р.
Голові спеціалізованої
вченої ради ДФ 17.051.061
Д. філос. н., проф. Тупахін
Олена Володимирівна

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 17.051.061
у Запорізькому національному
університеті
доктору філологічних наук,
професору кафедри німецької
філології, перекладу та світової
літератури
Тупахін Олені Володимирівні

ВІДГУК

офіційного опонента **Рарицького Олега Анатолійовича**,
доктора філологічних наук, професора кафедри історії
української літератури та компаративістики Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка про дисертаційну роботу
Марії Іванівни Конєвої «**Поетика художнього репортажу в українській
прозі початку ХХІ століття**», подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії зі спеціальності 035 «Філологія», галузь знань 03 Гуманітарні
науки (Запоріжжя, 2023)

1. Актуальність теми дослідження.

Література повсякчас перебуває у перманентному пошуку нових
змістоформ, постійно зазнаючи жанрових модифікацій і видозмін.
Виникнення нових жанрових різновидів і модифікацій засвідчує невинність
творчого пошуку митців, їхні інтенції до формування на основі «старших
жанрів» нових повноцінних варіацій. Такі процеси розкривають генологічну
здатність жанрів до оновлення. Постійне оновлення в координатах жанрології
стимулює письменницькі шукання та експерименти, а жанрові новотвори
повсякчас заповнюють лакуни літературного процесу, спонукаючи авторів,
читачів і дослідників до розширення горизонту уявлень у цій сфері, до
осмислення нових принципів конструювання й реконструювання жанрової
цілісності. Відзначимо, що літературознавці часто не встигають всеохопно
реагувати на генологічну варіативність жанрових форм, унаслідок чого

більші або менші сегменти (твори, групи творів) письменницького набутку перебувають у жанровій невизначеності, не досить глибоко прочитуються, що не сприяє повному осягненню їхньої естетичної природи, художньої інформативності, оригінальності.

Подібне відбувається з репортажем, який із жанру журналістики легко трансформувався в генологічний різновид літературної творчості. Що характерно, явище жанрового синтезу репортажу не нове й виразно видне в доробку українських письменників 20-х рр. ХХ ст., письменників-фронтовиків часів Другої світової війни, у творчості сучасних митців, які в сьогоdnішніх реаліях гостро реагують на суспільні зміни та виклики. Художній репортаж має давню, спорадичну історію розвитку жанрових видозмін – від звичайнісінької розповіді він трансформується у форму подорожнього репортажу та репортажної новели, повісті й роману.

Сьогодні репортаж є предметом досліджень як журналістикознавців, так і літературознавців. Зрозуміло, що фахівці в галузі медіа вже напрацювали значну методологічну базу в цій площині. З'являються й цікаві літературознавчі дослідження, які засвідчують, що жанр репортажу насамперед метажанрове явище, придатне до жанрових модифікацій і видозмін. У цьому ключі цілком новаторською видається праця Марії Конєвої «Поетика художнього репортажу в українській прозі початку ХХІ століття». Дослідниця розглядає літературний репортаж як явище художньо-документальної (нефікційної) прози, що виникло як інваріант журналістської творчості та абсорбувало суспільно-політичні чинники, часопросторові маркери, інтермедіальні складники, власний досвід і особисті переживання його творців, і виробило власну систему зображально-виражальних засобів. Об'єктом дисертаційної роботи Марії Конєвої є маловивчені й маловідомі широкому читацькому загалу художні репортажі початку ХХІ ст. Л. Белея «Ліхіє дев'яності: Любов і ненависть в Ужгороді», М. Беспалова «Ліхіє дев'яності: Кузня кадрів Дніпропетровськ»; О. Гавроша «Стрий і старий», Є. Гончарової «За день до Дебальцевого», В. Івченка «Ліхіє

дев'яності: Як не сумували Суми», Д. Казанського «Санітарна зона», О. Криштопи «Ліхіє дев'яності: Станіславський феномен», «Україна: масштаб 1:1», В. Курико «Чернігівська справа Лук'яненка», В. Молодія «Петлі Апеннінського черевика», Є. Подобної «Закарпатський легіон», П. Стеха «Над прірвою в іржі». Висвітлення проблеми зародження художнього репортажу, його еволюції, неодномірності, стильових особливостей, формотворчих, виражальних засобів становлять актуальність дослідження Марії Конєвої.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, сформульовані у дисертаційній роботі Марії Конєвої, аргументовані достатньо повно, на належному науковому рівні. Матеріали розділів викладені відповідно до заявленої мети та завдань і відповідають сутності об'єкта та предмета дослідження. Дисертантка запропонувала новаторське, цікаве й науково обґрунтоване потрактування обраної теми. У дисертації на належному професійному рівні вирішується проблема особливостей поетики художнього репортажу в українській прозі початку ХХІ століття. Робота виконана за допомогою грамотно підібраного й науково обґрунтованого методологічного інструментарію: до аналізу залучено загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення, системний аналіз), компаративний, біографічний, наратологічний, феноменологічний, інтертекстуальний формальний, структуральний, герменевтичний, статистичний методи. Методологічні підходи в дослідженні поетики художнього репортажу цілком зреалізовано.

Композиційна цілісність дослідження Марії Конєвої виявляється у чіткому структуруванні роботи: зауважуємо логіку наукового пошуку, послідовність вирішення заявлених завдань. Структура дисертації продиктована підпорядкованістю літературного матеріалу вирішенню конкретних, важливих для його характеристики завдань. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

У *Вступі* обґрунтовується актуальність теми, ступінь її опрацювання у вітчизняному і зарубіжному літературознавстві, визначаються мета й завдання дослідження, розкривається його наукова новизна і практична цінність. Подаються відомості про методи та структуру дисертаційної роботи.

У першому розділі *«Теоретичні засади дослідження художнього репортажу»* визначено й охарактеризовано наукові пошуки вчених-журналістикознавців та літературознавців у площині репортажної творчості. Марія Конєва побіжно аналізує вузлові праці з цієї проблеми, обґрунтовує процес інтеграції наукових ідей своїх попередників у власне дослідження. У розділі йдеться про етапи становлення, еволюцію та побутування жанру. За спостереженнями дисертантки, літературний репортаж синтезує видові та жанрово-родові риси, має виразні ознаки нефікційної прози і сприймається як явище метажанру. Його особливістю є контамінація журналістських і літературних жанрів, що дозволяє сприймати такий текст як цілісно завершену художню єдність.

Другий розділ *«Авторська організація художнього репортажу»* присвячений дослідженню структурної будови репортажного тексту. Як слушно зауважує Марія Конєва, визначальною композиційною особливістю таких творів є монтажна композиція, що дозволяє поєднати у художнє ціле міжмистецькі та позалітературні чинники – нехудожні вставки, а зорові образи вербалізувати. Репортажні тексти початку ХХІ ст. характеризуються словесним описом сприйняття дійсності, монохромні світлини, що супроводжують їх, є важливим візуальним доповненням словесної інформації. Дисертантка наголошує на особливостях поетики художнього репортажу, що зводиться до універсальної оповідної манери авторського тексту, змішуванні часопросторового континууму, посиленні міжмистецьких зв'язків, формуванні колективної ідентичності.

Третій розділ дисертаційної роботи – *«Реалізація прагматичних і стилістичних засобів у художньому репортажі»*. У ньому прокоментовано особливості і значення графічних позначень художнього репортажу. Марія

Конєва, взявши до уваги стиль епохи постмодернізму, у якому написані ці тексти, вбачає в розмаїтті репортажів не лише розмиття меж мистецьких жанрів і напрямів, а й гру авторської мови. За її постереженнями, художні репортажі О. Белея, М. Беспалова, Є. Гончарової, В. Івченка, О. Криштопи, Є. Подобної, П. Стеха відзначаються шрифтовими увиразненнями, курсивними позначеннями, розтягуванням літер, нерозривним написанням слів тощо. Окрім наміру епатажності, в такий спосіб майстри слова намагаються естетично увиразнити свій текст, у свій спосіб комунікувати з читачем, індивідуалізувати власний стиль і манеру письма. Дисертантка акцентує увагу на розмовно-просторічній лексиці у художніх репортажах як формі індивідуалізації образів-персонажів, віднаходить у цих творах риси інтертекстуальності, відстежує алюзивні зв'язки з життям сучасного суспільства, українським політикумом, молодіжним середовищем. Сленг, жаргонізми, ергонізми та фразеологізми, стверджує авторка, увиразнюють індивідуальний стиль авторів художніх репортажів, водночас є віддзеркаленням епохи, у якій вони творять.

Висновки до дисертації є логічно умотивованими, достатньо ґрунтовними, вони сконцентровано відтворюють сутність дисертаційної роботи.

3. Наукова новизна одержаних результатів.

У дисертаційній роботі вперше на належному дослідницькому рівні проаналізовано проблемні питання поетики художнього репортажу в українській прозі початку ХХІ ст. Дисертантка визначає наукові аспекти літератури такого зразка, формує теоретичну базу проблеми, належно відбирає, групує й класифікує тексти. Вперше визначено жанрово-стильові ознаки художнього репортажу, композиційні та тематичні особливості, наративні ознаки й художньо-виражальні засоби його організації. Здійснено ґрунтовний аналіз індивідуального авторського стилю в літературному репортажі початку ХХІ ст. Дисертація Марії Конєвої сприймається як новий,

свіжий погляд на проблему поетики художнього репортажу з належно сформульованими узагальненнями і висновками.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Ключові положення й результати дослідження достатньо повно висвітлені й апробовані у п'ятнадцяти публікаціях різного рівня. За матеріалами дисертації здійснено три публікації у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України із присвоєнням категорії «Б». Марія Конєва здійснила дванадцять публікацій, у яких додатково відображені результати дослідження, п'ять – у матеріалах і тезах доповідей на конференціях різного рівня. Одна із додаткових публікацій вийшла друком у закордонному періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до організації економічного співробітництва та розвитку і Європейського Союзу (Республіка Польща). Усі публікації за результатами дисертації літературознавиця виконала одноосібно.

5. Практичне значення одержаних результатів.

Основні положення дисертаційної роботи Марії Конєвої можуть мати практичне застосування для подальшого вивчення художнього репортажу як метажанрового явища української прози. Матеріали та висновки роботи також сприятимуть розробленню теоретичних і практичних курсів зі вступу до літературознавства, теорії літератури, історії української літератури, програм вибіркових дисциплін, зорієнтованих на вивчення проблем поетики художнього репортажу та інших синтетичних жанрів. Матеріали дисертаційної роботи послугують в укладанні підручників і посібників, написанні студентських кваліфікаційних робіт.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації.

Віддаючи належне науковій праці Марії Конєвої, укажемо на певні аспекти, що вимагають, на наш погляд, пильнішої уваги:

1. Окреслюючи у вступі теоретико-методологічну основу дисертації, Марія Конєва називає близько сотні українських і зарубіжних

літературознавців, на праці яких вона справді вмотивовано та успішно спирається у роботі. Проте, ведучи мову про теорію та історію жанру художнього репортажу, варто було більше уваги звернути на зв'язки проблеми з філософією позитивізму, естетикою натуралізму та реалізму (О. Конт, Е. Золя та ін.).

2. У роботі подається визначення художнього репортажу. Зокрема, авторка зазначає: «Вважаємо, *художній репортаж* – жанр нефікційної літератури, у якому поєднались видові (кіно, музика, образотворче мистецтво, скульптура, фото, література) та родо-жанрові (епос, драма) ознаки» (с. 66). Вона стала би повнішою, якби до ключового слова «ознаки» було додано слово «мистецтва».

3. Нефікційна проза (non-fiction) – поняття рівнозначне художньо-документальній прозі. Так називають літературу факту, що поєднує ознаки документа та художності. Авторка стверджує, що ці поняття не є тотожними. Чому «застосування їх до щодо сучасних явищ є неоднозначним» (с. 37)?

4. У висновках варто було в узагальненому вигляді повніше розкрити найхарактерніші особливості поетики художнього репортажу в досліджених творах, зокрема інформативні та художньо інформативні функції їх структурних компонентів та елементів.

Після аналізу тексту дисертації офіційним опонентом відзначається **дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності** в повному обсязі.

7. Загальна оцінка дисертації.

Дисертаційна робота «Поетика художнього репортажу в українській прозі початку ХХІ століття» відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 431 від 21.03.2022 р.), а її

авторка **Конєва Марія Іванівна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 «Філологія».

**Офіційний опонент –
доктор філологічних наук,
професор, професор кафедри історії
української літератури
та компаративістики
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка**

 Олег РАРИЦЬКИЙ

